

bölgeyi yeniden imar etti. Komşu emirlikler olan Muzafferîler ve Celâyirîler'le dostane ilişkiler kurdu. Mahmûd 750' de (1349) kendi adamları tarafından öldürülünce yerine geçen oğlu Melik İzzeddin zamanında 788 (1386) yılında bölge Timur'un saldırısına mâruz kaldı ve Hürremâbâd Kalesi tamamen tahrip edildi. İzzeddin'in bu olaydan sonraki âkıbeti meçhuldür. Bazı rivayetlerde kendisinin 790'da (1388) Rûmiyân Kalesi'nde hapsedildiği, oğlunun da Türkistan'a sürüldüğü belirtilir. Üç yıl sonra serbest bırakılan baba oğul Muzafferîler'in hâkimiyet alanlarını genişletmesine yardımcı oldular. İzzeddin 806'da (1403-1404) öldürüldü. Oğlu Sîdî Ahmed, Timur'un ölümü üzerine (807/1405) Lur-ı Kûçekler'in başına geçti. Onun vefatıyla yönetime kardeşi Şah Hüseyin-i Abbâsî geldi. Şah Hüseyin'in oğlu Şah Rüstem Abbâsî Lur-ı Kûçekler'in devamını sağladı ve Şah İsmâil ile iş birliği yaptı. Bu dönemde Lur-ı Kûçek'in başında bulunanlar Safevîler'in Luristan valisi konumunda idiler. Son Lur-ı Kûçek emîri Şahverdi b. Muhammedî'nin 1006 (1597-98) yılında Safevî Hükümdarı Şah Abbas tarafından öldürülmesiyle hânedan son buldu. Lur-ı Kûçek döneminde Luristan'ın idarî ve askerî yapısı hakkında fazla bilgi yoktur. Bunun sebebi hayatlarını kabile şeklinde sürdürmüş olmalarıdır. Buna rağmen zaman zaman büyük ordular kurmuşlardır. Bazı kaynaklar, Feleküddin Hasan ve İzzeddin Hüseyin döneminde 17.000 kişilik orduların bulunduğunu kaydeder.

BİBLİYOGRAFYA :

Müstevfî, *Târîh-i Güzide* (Browne), s. 547-557; Gaffârî, *Cihânârâ* (nşr. Müctebâ Mînovî), Tahran 1343 hş., s. 172-174; Müneccimbaşı, *Sahâifü'l-ahbâr*, II, 598-600; Spuler, *İran Moğolları*, s. 183-184; a.m.f., "Atâbakân-e Lores-tân", *Elr*, II, 897-898; Abbas İkbâl-i Âştîyânî, *Târîh-i Moğol*, Tahran 1364 hş., s. 450-452; V. Minorsky, "Lur-ı Kûçek", *IA*, VII, 77-79; a.m.f., "Lur-ı Kûçik", *El²* (İng.), V, 828-829; Ebû'l-Fazl Hatîbî, "Atâbekân-ı Luristân", *DMBİ*, VI, 504-509.

RIZA KURTULUŞ

LURİSTAN

(لورستان)

İran'ın güneybatısında bir eyalet.

Batıdan Irak, güneyden Hûzistan, kuzeyden Hersin ve Nihâvend, doğudan Rûdsezâr ile sınırlıdır. Kavar dağı burayı Puşt-i Kuh (dağ ardi) ve Pîşkuh (dağ önü) adlarıyla ikiye ayırır. Yüzölçümü 28.817 km² olan eyaletin nüfusu 1.671.706

(2002), merkezi Hürremâbâd (293.100), diğer şehirleri Durûd, Alîgûderz, Eznâ, Burûcird, Kûhdeşt ve Nûrâbâd'dır. Kuhistan da denilen bölge bu adından anlaşılacağı üzere dağlık bir yerdir. En yüksek dağı Eşteran (4050 m.), diğer yüksek yerleri sırasıyla Vîlûr, Kemrîste, Gurîn ve Sefid dağlarıdır. Bölge akarsu bakımından zenginliğiyle göze çarpar; Semîre, Keşkân ve Sezâr bunların en büyükleridir. Eyaletin ekonomisi tarıma dayanır. Başlıca ürünler tahıl (buğday, arpa, pirinç), endüstri bitkilerinden pamuk ve şeker pancarı ve çeşitli meyvelerdir (özellikle ceviz ve badem).

Bölgenin etnik yapısında çoğunluğu Lurlar teşkil etmektedir. Hakkında ilk bilgileri Hamdullah el-Müstevfî'nin verdiği bu halk ağırlıklı olarak Luristan'da yaşar; ancak başka bölgelerde de bazı aşiretlere rastlanır. Hayat tarzları yerleşik çiftçilik ve yarı göçebe hayvancılık şeklindedir; petrol bulunmasından sonra bir kısmı Ahvaz ve Abadan'a doğru göç ederek sanayi dalında çalışmaya başlamıştır. Lurlar Doğu ve Batı Lurları adı altında farklı aşiretlere ayrılmıştır. Öz Lur, Bahtiyârî, Memsenî, Kuhgîlüye Buyer Ahmed, Şûlî ve Hayyât-dâvûdî başlıca aşiret kollarıdır. Lur dili Farsça ile Kürtçe arasında geçit aşaması teşkil eder. Bazı dilciler Lurca'nın binyıl önce Farsça'dan ayrıldığını savunurlar. Lurca'nın batı ve doğu olmak üzere iki ana lehçesi vardır. Dinî inançları bakımından çoğu İmâmîyye Şîası'na mensuptur. Son zamanlarda şehirlerde yaşayan birçok Lur aşiret geleneklerinden koparak modern hayata ayak uydurmuştur.

Luristan'ın uzun ve medeniyet açısından önemli bir tarihi vardır. Milâttan önce III. binyılda buranın ilk sakinleri Elâmlılar'la Kaşşular'dı. Bölgenin İranlı kabilelerle iskânî Pers, İskender, Part ve Sâsânî imparatorlukları döneminde hızla artmıştır. Sâsânîler devrinde Luristan Pehle veya Pehlû adıyla biliniyor ve bir vali tarafından yönetiliyordu. Hürremâbâd, Burûcird ve Şâpûr bölgenin en eski şehirleridir. 21 (642) yılında Nihâvend Savaşı'ndan sonra müslümanların hâkimiyetine giren ve Kuhistan adının aynı anlamda Arapça'sı olan Cibâl adıyla bilinen bölge, iki buçuk asır süren Emevîler ve Abbâsîler zamanında yine valiler tarafından yönetildi; ardından Saffârîler, Büveyhîler ve Kâkûyîler gibi İran kökenli hânedanların hâkimiyet alanına girdi. Selçuklular zamanında Bersekîyân adlı bir Türk aşireti yönetimi ele geçirdi ve hâkimiyetini Lur-ı Kûçek hânedanı zamanına (1184-1597) kadar

sürdürdü. Timur bir müddet bölgeye hâkim oldu ve Şûs şehrinde ikamet etti. Bölge merkezli ilk emirlikler atabeglikler şeklinde gerçekleşti. Luristan'ın güneydoğusunda Lur-ı Büzürg (1155-1424) ve kuzey ve batısında Lur-ı Kûçek adlarıyla kurulan bu atabeglikler zaman zaman birer İlhanlı vilâyeti statüsüne girdilerse de Safevîler dönemine kadar varlıklarını korudular. Bir ara 998'de (1590) İstanbul'da yapılan antlaşmaya göre Osmanlı idaresine bağlanan Luristan'ı Şah I. Abbas Safevîler'e tam olarak bağladı (1603). Kaçarlar devrinde idarecilerin Lurlar'a karşı olan olumsuz tutumları yüzünden bölge çok sıkıntı çekti; birçok Lur kabilesi göç etmek zorunda kaldı. 1820'li yıllarda Bahtiyârîler'le Kaçarlar arasında şiddetli çatışmalar oldu. Nâsîrüddin Şah zamanında Kaçarlar Lurlar'a büyük bir baskı uyguladılar ve bir kısmını bölgeden sürdüler. Bu sebeple o dönemde daha çok Lurlar'ın az bulunduğu Puşt-i Kuh bölgesi imar edildi.

Pehlevîler iktidarı ele geçirdiklerinde düzenli bir ordu kurup aşiretlerin silâhlı güçlerini dağıtmaya başlayınca Luristan'da 1921-1933 yılları arasında şiddetli çatışmalar meydana geldi ve hükümet kuvvetleri bölgeyi güçlükle kontrolüne alabildi. Bundan sonra İran siyasetinde etkin rol oynayan Lur aşireti mensupları 1963'te Muhammed Rızâ Şah'ın yaptığı "ak devrim"e karşı bir isyan başlattılar ve isyan ancak ordunun sert müdahalesiyle bastırılabilirdi.

BİBLİYOGRAFYA :

Müstevfî, *Târîh-i Güzide* (Browne), s. 535-536; E. Fodor - W. Curtis, *Islamic Asia*, The Hague 1974, s. 259-264; G. Fazl, "Lud", *Muslim Peoples: A World Ethnographic Survey* (ed. R. V. Weekes), Westport - Connecticut 1984, I, 446-451; Abdülhüseyin-i Saîdiyân, *Serzemîn u Merdüm-i İrân*, Tahran 1369 hş., s.1057-1083; Abdürrefî Hakikat, *Ferheng-i Târîhî ve Coğrafyâ-yi Şehristân-hâ-yi İrân*, Tahran 1374, s. 524-531; Ali Muhammed Peştâdâr, "Lurhâ ve Luristân ez Didgâh-i Vilademir Minorsky", *İrânşinaht*, sy. 7, Tahran 1376 hş./1998, s. 160-183; V. Minorsky, "Lurlar", *IA*, VII, 83-90; a.m.f., "Luristân", *El²* (İng.), V, 829-832.

RIZA KURTULUŞ

LÜT

(لوط)

Kur'an'da adı geçen bir peygamber.

Tevrat'ta Terah'ın çocuklarından Haran'ın oğlu ve İbrâhim'in yeğeni olarak gösterilir. İslâm öncesi Arap toplumunda bilinmeyen İlt kelimesinin İbrânice veya

Süryânîce olduğu ileri sürülmektedir (Jeffery, s. 255; Mustafavî, X, 258). Haran Ur şehrinde öldükten sonra Terah oğlu İbrâhim'i, gelini Sâre'yi ve torunu Lût'u alarak Harran'a gelmiş, Terah Harran'da öldükten sonra Hz. İbrâhim yeğeniyle birlikte Ken'ân diyarına gitmiştir (Tekvîn, 11/27; 12/5). Lût, İbrâhim'in Mısır yolculuğuna da katılmış (Tekvîn, 13/1), Ölüdeniz (Lut gölü) yazmalarından *Genesis Apocryphon*'a göre Firavun'un görevlilerine karşı İbrâhim'in sözcülüğünü yapmış, pek çok mülk edinmiş ve orada evlenmiştir (IDB, III, 162; *Ejd.*, XI, 508). Mısır'dan tekrar Ken'ân diyarına dönen Hz. İbrâhim ile Lût'un çok miktarda koyun ve sığır sürüleri vardı. Buna karşılık bölgede az sayıda kuyu bulunduğu için adamları arasında tartışmalar çıkınca Lût onlardan ayrılarak verimli Erden havzasına yönelmiş ve Sodom çevresinde (günümüzde Ölüdeniz'in güneyindeki Usdum tepesi civarında) çadırlarını kurmuştur. Erden havzasındaki Sodom, Gomore (Gomorre = Gomerrhe), Adma, Tseboim ve Bela şehirlerinin halkı Elâm Kralı Kedorlaomer'e isyan edip yenilince Lût da esir alınmış, ancak yeğeniyle ilgisini kesmeyen İbrâhim tarafından kurtarılmıştır (Tekvîn, 14/1-16).

Tevrat'a göre Sodom halkı Rabb'e karşı günahkârdır; orada her türlü ahlâksızlık, özellikle de cinsî sapıklık yaygındır (Tekvîn, 13/13; 18/20; 19/4-5; Hezekiel, 16/49-50). Bunları cezalandırmakla görevli melekler insan sûretine girip misafir olarak İbrâhim'e gelirler. Tanrı, Sodom ve Gomore'nin günahının çok ağır olduğunu ve helâk edileceklerini bildirir. İbrâhim ise oradaki iyi insanların hatırına bu kararın gerçekleşmemesi için yalvarınca kendisine eğer on iyi kişi varsa oranın helâk edilmeyeceği vaad edilir, ancak on kişi bile bulunamaz. Akşam vakti Sodom'a varan iki melek şehrin kapısında oturan Lût'un daveti üzerine ona misafir olurlar. Halk evin çevresini sararak Lût'tan misafirlerini kendilerine teslim etmesini ister. Lût ise her istenileni yapabileceğini, hatta kızlarını kendilerine teslim etmek suretiyle feda edebileceğini, ancak misafirlerini vermeyeceğini söyler. Halk Lût'u tehdit ederek kapıyı kırmaya kalkışınca melekler müdahale ederek Lût'u içeriye alır ve dışarıdakileri evin kapısını bulamayacak şekilde kör ederler.

Melekler Lût'a şehri harap edeceklerini, aile fertlerini alıp burayı terketmesini

bildirirler. Lût ağır davranınca melekler karısını ve iki kızını şehrin dışına bırakırlar; onlara arkalarına bakmadan dağa kaçmalarını tembih ederler. Lût kısa sürede dağa varmanın zor olduğunu, ancak yakındaki küçük şehre ulaşabileceklerini söyler. Güneş doğarken Tsoar'a varırlar. Arkalarından Sodom ve Gomore'ye göklerden kükürt ve ateş yağdırılır. Şehirler, bütün havza ve oralarda yaşayanların hepsi bitkilere varıncaya kadar helâk edilir. Lût'un karısı da meleklerin uyarısına rağmen kaçarken geriye baktığından bir tuz direği oluverir (Tekvîn, 18/1; 19/26; Petrus'un İkinci Mektubu, 2/6-7). Tsoar'da kendini güvende hissetmeyen Lût iki kızıyla birlikte Ölüdeniz'in doğusundaki dağlara çekilir ve bir mağaraya sığınır. Tevrat'ta Lût ile ilgili çok ağır bazı iftiraların dışında (Tekvîn, 19/30-38) başka bilgi yoktur. Hz. İbrâhim'den ayrıldıktan sonra Lût, İsrâiloğulları tarihi için önemini yitirdiğinden onun ne kadar yaşadığı, nerede vefat ettiği bilinmemektedir. Bir rivayete göre Lût'un kabri el-Halîl'in (Hebron) doğusunda Benî Naîm köyü yakınıdadır (DB, IV/1, s. 365). Kitâb-ı Mukaddes'teki Lût oğulları ifadesi hem Moablılar'ı hem Ammoniler'i içine almaktadır (Tesniye, 2/9, 19; Mezmur, 83/8).

Yahudi tarihçisi Josephus, Lût'un karısının tuz sütunu haline dönüşmüş olan kalıntısını gördüğünü söylemekte, Romalı Saint Clement ve Saint Irene de bu sütunun kendi dönemlerinde mevcut olduğunu nakletmektedir. Tenkitçiler tarafından gerçek dışı sayılan bu husus XVII. yüzyıldan itibaren çeşitli şekillerde açıklanmaktadır. Bunlardan en mâkul görüneni, ısınan ve eriyen tuz yığınlarının içinde kalarak öldüğü için Lût'un karısının tuz sütunu şeklinde tasvir edilmiş olmasıdır. Buna göre fırtına çıktığında göl sahilleri tamamen köpük ve tuz tabakasıyla kaplanmış, Sodom ve Gomore'nin helâkine ise çok daha büyük tuz dalgaları geride kalan kadını yakalayıp tuzla örtmüştür. Nitekim Ölüdeniz'in güneybatısında tamamıyla tuz kayasından ibaret Usdum denilen bir tepe bulunmakta, bu tepenin doğu tarafında 15 m. boyundaki bir tuz sütunu Lût'un karısı kabul edilmektedir (DB, IV/1, s. 365-366). Ayrıca kükürtlü Usdum tepesi bölgesinde heykeli andıran çok sayıda tabii şekil mevcuttur (*Ancien Testament*, s. 72).

Kitâb-ı Mukaddes dışı kaynakların bazısında Lût fazileti sebebiyle övülmekte

ve Tekvîn'deki (18/23) sâlih sıfatının ona ait olduğu kabul edilmekteyse de yahudi din âlimlerinin onun hakkındaki kanaatleri pek müsbet değildir. Tevrat'ta olduğu gibi Tevrat dışı yahudi dini literatüründe de Lût ile ilgili olarak İslâm'ın nübüvvet anlayışıyla bağdaşmayan pek çok iddia ve iftira yer almaktadır. Talmud'a göre Lût, Sodom'la birlikte helâk olmaktan ancak İbrâhim'in şefaatiyle kurtulmuştur; bu da Mısır'da eşi için kız kardeşimdir dediğinde İbrâhim'in yalanını açığa çıkarmamasının bir mükâfatıdır. Onun asıl mükâfatı Mesih'in Moablı Rut ve Amonlu Naamah kanalıyla onun soyundan gelmesidir. Bu rivayette Lût'un 142 yaşında vefat ettiği kaydedilmektedir (Ginzberg, I, 291).

Kur'an-ı Kerim'de yirmi yedi yerde ismen zikredilen Lût'un İbrâhim'in tebliğini kabul ettiği (el-Ankebût 29/26), onunla birlikte bereketli ülkeye ulaştırıldığı (el-Enbiyâ 21/71), peygamberlerden olduğu (es-Sâffât 37/133), diğer peygamberler gibi âlemlere üstün kılındığı (el-En'âm 6/86), ona hüküm ve ilim verildiği, sâlihlerden olduğu ve ilâhî rahmete kabul edildiği (el-Enbiyâ 21/74-75) bildirilmektedir. Tevrat'ta iddia edildiği gibi Lût, amcası İbrâhim'in çobanlarıyla kendi çobanları arasında çıkan bir anlaşmazlık üzerine ve mümbit toprakları tercih ettiği için değil peygamber olarak görevlendirilip gönderildiği için (es-Sâffât 37/133) Sodom'a gitmiştir. Kavmine Allah'a karşı gelmekten sakınmalarını, kendisine itaat etmelerini, kadınlar yerine erkeklerle beraber olmalarının büyük ahlâksızlık ve günah olduğunu bildirmiş, bundan vazgeçmelerini istemiştir. Kavmi ise işlerine karışmaya devam ettiği takdirde sürgün edileceğini söylediği gibi, "Eğer doğru söylüyorsan bizi tehdit ettiğin azabı getir" diye kendisine meydan okumuştur. Bunun üzerine Lût onların yaptıklarının ve balinden kendini kurtarması için Allah'a dua etmiştir (el-A'râf 7/80-81; eş-Suarâ 26/160-166; en-Neml 27/54-55; el-Ankebût 29/28-30). Lût'un duasını kabul eden Allah ahlâksız kavmi helâk etmek üzere Cebrâil, Mîkâil ve İsrâfil oldukları nakledilen üç meleği görevlendirir (Fîrûzâbâdî, VI, 56). Melekler genç ve yakışıklı birer erkek sûretinde önce Hz. İbrâhim'e gelip İshak'ın doğumunu müjdeliler, ayrıca Lût kavmini helâk etmek üzere geldiklerini haber verirler (Hûd 11/69-70; el-Hicr 15/57-58; el-Ankebût 29/31). İbrâhim, Lût'un onlarla beraber yaşadığını hatırlatarak

helâkin biraz tehiri ve inananların kurtulması konusundaki temennilerini Allah'ın elçilerine tekrarlar (Hûd 11/74). Hz. İbrâhim'in meleklerle konuşmasının ayrıntıları Kur'an dışı İslâmî kaynaklarda yer almaktadır; benzer bir konuşma Tevrat'a göre Tanrı ile İbrâhim arasında geçmiştir. Hz. İbrâhim meleklerle, içinde 400 mümin bulunan bir yeri helâk edip etmeyeceklerini sorar ve oranın helâk edilmeyeceği sözünü alır. Ardından rakamı kademeli bir şekilde ona kadar indirir, fakat orada on mümin bile yoktur (Taberî, *Târîh*, I, 153; Fahreddin el-Râzî, XVIII, 29-30; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, I, 119). Bunun üzerine melekler azap emrinin geldiğini, fakat Lût'un ve ailesinin kurtulacağını bildirirler (Hûd 11/76; el-Ankebût 29/31-32).

Melekler Lût'un yaşadığı yere gelince Lût daha önce hiç görmediği bu yabancıları evinde misafir eder. Bir taraftan da kavminin yapacağı kötülüğü düşünerek içi daralır (Hûd 11/77). Misafirlerden haberdar olan halk toplanıp evi kuşatır ve misafirlerin kendilerine teslim edilmesini ister. Lût kendisini misafirlerin yanında rezil etmemelerini, isterlerse kızlarıyla evlenebileceklerini, ancak misafirlerden vazgeçmelerini söyler. Fakat onlar Lût'a, başkalarının işine karışmaktan ve yabancıları evine almaktan kendisini menettiklerini hatırlatarak isteklerinde ısrar ederler. Lût, "Keşke size karşı koyacak gücüm olsaydı" diyerek sıkıntısını dile getirir (Hûd 11/77-80; el-Hicr 15/67-71). Bunun üzerine melekler Allah'ın elçileri olduklarını, kavminin kendisine ve ailesine zarar veremeyeceğini, geceleyin şehri terketmesini, sabaha yakın azabın geleceğini, karısı dahil kavminin helâk edileceğini bildirirler (Hûd 11/81). Öte yandan dışarıda evi kuşatan ve içeri girmeye uğraşan halkın gözlerini kör ederek (el-Kamer 54/37) onları evin çevresinden uzaklaştırırlar. Lût ve ailesi şehirden çıkar, sabaha karşı da şehrin altı üstüne getirilir, üzerlerine balçuktan pişirilmiş, kat kat taşlar yağdırılır ve Lût'un kavmi karısıyla birlikte helâk edilir (el-A'râf 7/83-84; Hûd 11/81-83; el-Hicr 15/65, 73-74; el-Kamer 54/37-39; et-Tahrîm 66/10). Kaynaklarda, Lût'un yaşadığı yer ve çevresinin altın üstüne getirilmesi sebebiyle "mü'tefikât" diye adlandırıldığı belirtilmektedir (Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, XII, 97-98).

Lût'un ısrarla misafirleri isteyen kavmine kızlarıyla evlenmelerini teklif etmesi, onların cinsî sapıklığı bırakarak kavminin kızlarıyla evlenmeleri veya kendisinin evli olmayan kızlarını nikâhlamaları

şeklinde yorumlanmaktadır. Çünkü kavminin yaptığını kötülük ve pislik olarak niteleyen Lût ailesi ahlâksız kavmi tarafından alay maksadıyla "temiz kalmak isteyen insanlar" olarak takdim edilmekte (en-Neml 27/56), diğer taraftan gayri meşrû ilişkileri bırakıp kızlarla evliliği tavsiye eden Lût bunun kendileri için daha temiz olduğunu belirtmektedir (Hûd 11/78).

Hadislerde Lût'un Hûd sûresinde yer alan temennisiyle (11/80) Lût kavminin yaptığı kötülüğü işleyenlere Allah'ın lânet edeceği ve onların öldürülmesi gerektiği bildirilmektedir (*Müsned*, I, 217, 300, 309; Buhârî, "Enbiyâ", 11, 15, 19; Müslim, "Fezâ'il", 152, 153). Lût ve kavmiyle ilgili olarak Kur'an ve hadis dışındaki İslâmî kaynaklarda yer alan çeşitli rivayetler (Sa'lebî, s. 80) çoğunlukla yahudi kaynaklarındaki bilgilere dayanır.

BİBLİYOGRAFYA :

Müsned, I, 217, 300, 309; Buhârî, "Enbiyâ", 11, 15, 19; Müslim, "Fezâ'il", 152, 153; Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, Beyrut 1980, VIII, 234-237; XII, 78-98; XIV, 41-47; a.mlf., *Târîh* (Ebü'l-Fazl), I, 153; Sa'lebî, *'Arâ'isü'l-mecâlis*, s. 78-81; Fahreddin er-Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, Beyrut, ts. (Dârü ih-yâi't-türâsî'l-Arabî), XVIII, 29-30; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, I, 119; Fîrûzâbâdî, *Beşâ'ir* (nşr. M. Ali en-Neccâr), Beyrut, ts. (el-Mektebetü'l-ilmîyye), VI, 55-56; J. Bonaccorsi, "Lot", *DB*, IV/1, s. 363-365; a.mlf., "Lot (Femme de)", a.e., IV/1, s. 366; A. Jeffery, *The Foreign Vocabulary of the Qur'an*, Baroda 1938, s. 254-255; *Ancien Testament*, s. 72; Mustafavî, *et-Tahkik*, X, 256-260; Mustafa Âsım Köksal, *Peygamberler Tarihi*, Ankara 1993, s. 245-258; Cavit Yalçın, *Kavimlerin Helakı*, İstanbul 1996, s. 41-53; Cemallettin Sancar, *Kur'an'da Helak Olan Kavimler* (doktora tezi, 1996), Sû Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 70-79; Nuri Tok, *Kur'an'da Sünnetullah ve Helak Edilen Kavimler*, Samsun 1998, s. 110-113; L. Ginzberg, *The Legends of the Jews*, Baltimore 1998, I, 253-257, 291; L. Hicks, "Lot", *IDB*, III, 162-163; J. P. Harland, "Sodom", a.e., IV, 395-397; "Lot", *EJd.*, XI, 507-509.

ÖMER FARUK HARMAN

□ TÜRK EDEBİYATI. Hz. Lût Türk edebiyatında şahsı, misafirlerini ağırlaması, yapılan tehditlere aldırmandan sonuna kadar onları himaye etmesi, karısının kendisine ve misafirlerine karşı davranışı, hanımının misafirleri ihbar etmesi ve söz dinlememesi sebebiyle taş kesilerek cezalandırılması, kavminin ahlâksız davranışları, onlara yaptığı nasihatler ve bu nasihatleri dinlemeyen kavminin cezalandırılması gibi konularda yoğunlaşmış kıssalar ve menkıbelerde daha çok dinî-didaktik eserlerde yer almış bir peygamberdir.

Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin *Meşnevî*'sinde Lût ile ilgili hikâyeler bulunmaktadır. Cinânî, *Cildü'l-kulûb*'un "Der Mezemmet-i Sifat-ı Muğlîmî ..." başlığını taşıyan ve, "Gel ey kavm-i Lût ile hem-kâr olan / Siyeh-rûy u bed-hûy u mekkâr olan" beytiyle başlayan beşinci bölümünde insanları Lût kavminin yaptığı ahlâksızlıklardan kaçınmaya davet eder. Muhyiddin İbnü'l-Arabî'nin kaleme aldığı *Fuşûşü'l-hikem*'in on üçüncü bölümü "Kelime-i Lûtîyye'de Mündemiç Olan Hikmet-i Melkîyye Beyanındadır" adını taşımakta ve Lût'un tasavvuf bakımından hikmet-i melkîyye ve hikmet-i kaderîyyeyi temsil ettiği anlatılmaktadır (Konuk, s. 51-79).

Neşâtî'nin manzum *Hilye-i Enbiyâ'sı* (İstanbul 1293), Dursunzâde Abdülbâki Efendi'nin mensur *Hilye-i Enbiyâ ve Çehâr-yâr-ı Güzin*'i (Süleymaniye Ktp., Hamidiye, nr. 390), Nûrî mahlaslı bir şairin *Hilye-i Peygamberân*'i ile (Süleymaniye Ktp., Lâleli, nr. 1715/5) aynı adı taşıyan, levhalar halinde düzenlenmiş, yazarı bilinmeyen mensur bir hilyede de (TSMK, Emanet Hazinesi, nr. 1181) Hz. Lût'un hilyesine yer verildiği görülmektedir.

Lût'tan bahseden, İsrâîliyat dahil çeşitli kaynaklardan derlenmiş Türkçe tarihlerle kısas-ı enbiyâ türü eserler arasında Âfî Mustafa Efendi'nin *Kühü'l-ahbâr*'ının birinci bölümü, Kâtib Çelebi'nin *Takvîmü't-tevârih*'inin birinci kısmı, Ramazan-zâde Mehmed Kudsî Efendi'nin *Mir'ât-ı Kâinât*'ının ikinci kısmı, Şeyhülislâm Karaçelebizâde Abdülaziz Efendi'nin *Mir'âtü's-safâ fî ahbâri'l-enbiyâ'sı* ile Cevdet Paşa'nın *Kısas-ı Enbiyâ'sı* gibi eserlerde yer alan ilgili bölümler zikredilebilir (Cemiloğlu, s. XIV-XXI).

Divan ve halk şairleri şiirlerinde Hz. Lût'tan ve onunla ilgili hususlardan bahseden bazı beyitlere yer vermişlerdir. Yahyâ Bey'in, "Lût kavmi ki edip cürm ü günâh / Oldu gündün güne gümrâh-ı tebâh" beyti bunlardandır. Âşık Tâlibî Kılıç'ın, "Lût'un kavmi çirkin işler işledi"; Ruhsatî'nin, "Cihan Lût kavmidir çoğaldı şimdî"; Canımoğlu'nun "Lût kavmine ateş yağdı semâdan"; Cemal Hoca'nın, "Lût'a bakın ibret alın bu sözden" mısraları ahlâksızlığın arttığını, bunların cezalandırılacağını ihtar eden örneklerdir. Huzûrî, "Köyün dönsün kavm-i Lût'un gölüne" derken zulmedenlere beddua için Lût gölünü teşbih yoluyla zikretmekte ve günümüzde daha çok Ölüdeniz adıyla anılan bu mevkiin Türk-İslâm kültüründeki yaygın adını zikretmektedir.